

SECCIÓ DE SENDERS

AE TALAIA

PER TERRES DELS PORTS DE MORELLA

VALLIBONA - SERRA DEL TURMELL - MORELLA

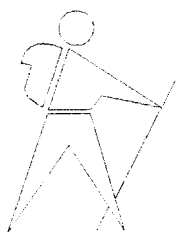
4 d'octubre de 1998

HORARI PREVIST

Sortida de Vilanova i la Geltrú.	6	h
Vallibona. Esmorzar.	9.15	h
Inici de l'etapa.	9.45	h
Cap de l'Ombria. Reagrupament.	10.35	h
	10.45	h
Coll carena serra del Turmell. Reagrupament.	11.55	h
	12.05	h
Camí del mas Canaleta. Reagrupament.	13.25	h
	13.35	h
Coll a la vista de Morella. Reagrupament.	14.20	h
	14.25	h
Restaurant El Caçador. Dinar.	14.40	h
Pujada a Morella amb autocar.	16.30	h
Sortida cap a Vilanova.	18	h
Vilanova i la Geltrú.	21	h

Notes.-

- ** Esmorzarem a Vallibona. El servei de bar és reduït.
- ** Trobarem moltes portelles de tanques per al bestiar; s'ha de tenir cura de deixar-les tal com estaven.
- ** Dinarem a la part baixa de Morella, al restaurant El Caçador, i després pujarem a Morella amb l'autocar per tal de fer una breu visita turística.
- ** Si us plau, sigueu puntuals, respecte els reagrupaments i vigileu que hi sigui tothom.

SECCIÓ DE SENDERS

AE TALAIA

PER TERRES DELS PORTS DE MORELLA

VALLIBONA - SERRA DEL TURMELL - MORELLA

4 d'octubre de 1998

DESCRIPCIÓ DEL RECORREGUT

Horari	
Parcial	Total
0.00	0.00

Comencem l'excursió d'avui a la plaça de Dalt del poble de Vallibona, enfront de l'edifici del Col·legi Públic. Encarats al col·legi, hem d'anar cap l'esquerra per seguir pel carrer Capdevila; a la dreta deixem la pista que puja en direcció al Castell de Cabres.

Tot seguint el carrer Capdevila sortim del nucli del poble, que ara podem veure a l'esquerra, i baixem per l'accés asfaltat que enllaça amb la carretera de Morella.

0.04	0.04

Arribem a la carretera de Morella, al punt on es divideix en dues branques: la que porta a la part baixa del poble i la que condueix a la part alta, d'on venim.

Hem de seguir la carretera cap a la dreta; pocs metres més enllà girem a l'esquerra i travessem el riu Cérvol per un pont. Passat el riu, la carretera s'enfila per l'altra vessant.

0.05	0.09

Abans que la carretera faci un revolt cap a la dreta per tal de creuar un torrent lateral, l'hem de deixar per tal de seguir un antic camí que puja pel marge dret d'aquest subsidiari del riu Cérvol.

Una mica més endavant creuem el llit del torrent i pugem per un tram on es conserven els antics graons del camí. Ens enfilem tot fent revolts.

0.04	0.13

Hem de deixar el camí que segueix aigües amunt pel torrent i anar cap a la dreta per un trencall que passa per entremig de marges.

0.04	0.17

Novament hem de deixar la direcció que portàvem i agafar un trencall, ara a l'esquerra. Pugem lleugerament per entremig d'alzines i càdec.

Ens situem al marge dret d'un altre torrent; el seguim aigües amunt.

0.17   0.34

Creuem una tanca per una porta de fusta i arribem al llit del torrent. L'hem de creuar i enfilar-nos per l'altra banda per tal d'enllaçar amb un senderol que segueix aigües amunt pel marge esquerra.

Ens enlairem per damunt del llit del torrent i, més endavant, ens en separem.

0.07   0.41

Arribem a la carretera que va de Morella a Vallibona; hem de saltar la tanca, travessar la carretera i enfilar-nos pel senderol que segueix per l'altra banda.

0.01   0.42

Sortim en un camí que passa entre marges; l'hem de seguir cap a l'esquerra, pujant.

0.01   0.43

Desemboquem en una esplanada situada davant d'una edificació dita el Maset. Hem d'anar cap a l'esquerra deixant el Maset i un camí a la dreta.

Uns metres més enllà, just davant del mas de Santa Àgueda, el camí bifurca; hem de rebutjar la branca de l'esquerra que baixa cap a la carretera i seguir la de la dreta que voreja el mas i, que poc després, s'eixampla.

El camí va pujant oferint-nos una gran panoràmica de la vall del riu Cérvol.

0.08   0.51

Arribem al mas del Cap de l'Ombria, antiga edificació amb contraforts que queda a l'esquerra del camí. Al costat hi ha una esplanada amb uns exuberants arbres i una petita edificació porxada. L'indret constitueix un magnífic mirador sobre la vall i el poble de Vallibona.

Seguim cap a l'esquerra vorejant el mas; a la dreta queda una bassa. El camí s'ha transformat en un senderol no massa definit; passem per un rocallís. Més enllà, en aproximar-nos a un penyal rocós, el traçat del senderol queda més marcat.

0.03   0.54

A les envistes de la paret de roca, el senderol bifurca; hem d'anar cap a la dreta apropant-nos a la paret.

0.04   0.58

Després de separar-nos una mica de la paret passem a frec d'una gran alzina que queda a la dreta del senderol.

Planegem per entremig d'un bosc de pins per la capçalera d'un torrent.

0.03   1.01

Travessem el llit del torrent i ens enfilem per l'altra vessant, per la solana. A la dreta tornem a gaudir d'una gran panoràmica de la vall del Cérvol amb Vallibona al fons.

0.03   1.04

Arribem al capdamunt de la pujada; el senderol gira cap a l'esquerra per tal de travessar un contrafort de la serra i així entrar en una altra vall subsidiària. Planegem.

0.05   1.09

Travessem el tàlveg d'aquesta vall i pugem per un escorrentiu d'aigües per entremig d'alzines. Passem un marge mig derruït i girem cap a la dreta; poc després hem de pujar cap a l'esquerra per una graonada natural.

En sortir de la graonada desemboquem en unes antigues feixes; les travessem.

0.04   1.13

Arribem en un pla curull de càdec; el senderol va cap a l'esquerra entrant en un bosquet.

0.01   1.14

Hem de creuar un ampli camí transversal i seguir per l'altra banda per entremig del bosc. Compte amb les grans tifes!

0.01   1.15

Desemboquem en un camí; l'hem de seguir cap a la dreta, pujant. Pocs metres més enllà hem de travessar una tanca per una porta.

Travessem un pla que s'estén als peus de la paret del Tossal Gros de la serra del Turmell. Hi ha moltes savines esparses amb notables exemplars, alguns gairebé arboris. Pugem lleugerament.

0.04   1.19

Deixem un trencall a la dreta; seguim en la direcció que portàvem, vers la paret de roca.

0.02   1.21

El camí ha decantat cap a la dreta; passem pel costat d'uns marges isolats amb una colònia de ruscs pneumatitzats al seu costat.

0.02   1.23

Desemboquem en una pista transversal; l'hem de seguir cap a la dreta, baixant lleugerament. Ara anem paral·lels a la paret de roca.

0.03   1.26

Hem de deixar la pista i anar per un camí que puja lleugerament per l'esquerra i endavant. El camí ens condueix fins la font de les Roques que té un abeurador; compte amb les defecacions vacunes!

Passada la font trobem una bifurcació; hem d'anar per la branca de la dreta que davalla.

0.02   1.28

El camí enllaça amb un altre que ve de la pista que seguíem abans; l'hem de seguir endavant.

A la dreta queda la vall del barranc de la Basseta; podem veure el mas del mateix nom a l'altra vessant.

0.01   1.29

Hem de deixar el camí i continuar per un senderol que puja lleugerament cap a l'esquerra. Anem per entremig de bosc.

0.04   1.33

Travessem una tartera; seguim pujant.

0.05   1.38

El camí s'eixample i planegem. Deixem una gran alzina a la dreta.

0.02   1.40

Passem per entremig de dues grans alzines. Més enllà sortim del bosc i seguim endavant vorejant-lo. A la dreta, a la vall, hi veiem el mas de Jovani.

Tornem a passar per entremig del bosc; pugem lleugerament.

0.07   1.47

Sortim del bosc; seguim pujant. Ara anem per la carena de la serra del Turmell.

0.01   1.48

Arribem en un vèrtex de tanques de filferrada; el travessem per una portella i seguim per la carena pel costat de la tanca.

0.05   1.53

A la dreta, queda una singular construcció de pedra; possiblement un refugi de pastor.

0.02   1.55

Seguint la tanca arribem davant d'un marge transversal, derruït en alguns trams; hem de separar-nos de la tanca i seguir pel costat del marge cap a la dreta baixant lleugerament.

0.02   1.57

S'ha de creuar el marge i seguir-lo per l'altra banda. Poc més endavant veiem, a l'esquerra, l'impressionant turó de Morella amb el poble arraulit als peus del castell; a la dreta, podem veure-hi la vall del riu Cérvol en tota la seva extensió amb Vallibona al seu bell mig.

0.02   1.59

Passem per un ampli coll; ací hem de tornar a creuar el marge i seguir-lo per l'altra banda pujant lleugerament. Al marge, podem veure-hi un pas-comptador d'ovelles.

0.02   2.01

En arribar a la vora d'un tallat hem d'anar cap a l'esquerra travessant novament el marge.

Baixem pel costat de la tanca que ens queda a la dreta; a l'esquerra, una mica més avall, hi veiem el mas d'En Farnós.

0.08   2.09

Arribem al coll del Peiró Trencat que separa la vall del riu Cérvol, a la dreta, de la del riu Bergantes, a l'esquerra. Ací trobem un camí transversal que travessa el coll i la tanca; també hi ha una capelleta de la Mare de Déu i un pal indicador del GR.

Hem de seguir per un senderol que va cap a l'esquerra passant pel costat del pal indicador i que baixa paral·lel al camí. El senderol primer passa per un rocallís i després segueix per un reguerot.

0.02   2.11

Desemboquem en una pista que en aquest punt fa un revolt per tal de creuar la capçalera del torrent. L'hem de travessar i seguir pel senderol que va baixant pel costat dret del torrent.

Baixem per una zona de vegetació esparsa.

0.12   2.23

El senderol puja cap a la dreta separant-se del llit del torrent.

0.02   2.25

Travessem la portella d'una tanca. Atenció perquè la portella té un curiós passador que per obrir-la s'ha d'amagar i no treure. Planegem per entremig d'alzines.

Més enllà ens apropem a un marge que ens queda a l'esquerra; a la dreta, podem veure-hi grans exemplars de savines.

El senderol continua per una antiga carrerada delimitada per marges; el sòl és molt pedregós. És curiós d'observar les fitones del basament del marge de la dreta.

Més enllà, a l'esquerra, tenim un graonat de feixes i, al fons, al cim d'un turonet, hi veiem el monòlit proper a Santa Bàrbara.

El camí es va fent fonedís i, finalment, a les envistes del mas Moreno, baixa per anar a trobar el camí que es dirigeix al mas.

0.16   2.41

Desemboquem al camí del mas; el seguim en direcció a la casa cap a la dreta.

Deixem un camí que baixa cap a l'esquerra i ens apropem al mas. A partir d'ací el camí és tallat per una tanca; hem de passar per l'estret situat entre la casa i la paret de roca de la dreta.

El senderol puja, voreja les edificacions i torna a baixar per anar a retrobar el camí el qual seguirem endavant.

0.04   2.45

Troblem una bifurcació; rebutgem la branca de l'esquerra que baixa i anem per la de la dreta que planeja tot girant cap a l'esquerra.

0.02   2.47

Passem una portella amb el sòl reixat. Baixem.

0.05   2.52

Després d'un tram amb fort pendent i encimentat i després de travessar un pas de sòl reixat desemboquem en una pista asfaltada. La seguim cap a l'esquerra.

A la dreta deixem una colònia de pollancre, el camí d'accés al mas de la Perera i el brocal de pedra d'un pou.

0.02   2.54

Quan la pista asfaltada gira cap a l'esquerra, l'hem d'abandonar per tal d'anar cap a la dreta per un camí que segueix pel costat esquerra d'un escorrentiu d'aigües molt ensorrat. Baixem.

El camí fa un doble revolt esquerra-dreta i travessa l'escorrentiu per un pont.

0.03   2.57

Travessem una portella. Dalt, a la dreta, hi veiem el mas de la Perera.

Una mica més enllà, a l'esquerra, queda un grandió esvoranc obert per les aigües del torrent. En aquest indret hem de deixar el camí i continuar per un senderol que surt per l'esquerra i que va paral·lel al torrent.

0.07   3.04

Després de baixar per un tram on encara es veuen les restes de l'antic empedrat, arribem al llit del torrent el qual hem de creuar. A l'altra banda hem de travessar un tancat per una portella i pujar per un camí que segueix aigües avall per la vora esquerra del torrent.

Desemboquem en un planell; a l'esquerra tenim un clos. Seguim endavant fins enllaçar amb un camí; enfront, una mica elevada i a l'altra banda del torrent, hi veiem la masia de la Canaleta.

0.07   3.11

Travessem una nova portella i se'ns uneix un camí per la dreta; seguim en la direcció que portàvem, pel costat d'una tanca.

0.03   3.14

Poc abans de travessar una gran portella metàl·lica trobem, penjat de la tanca, un rètol que diu *Mançanilla*.

Seguim endavant pel mig d'un camp.

0.04   3.18

Baixem una mica i deixem un camí a l'esquerra que puja.

0.02   3.20

El camí passa pel costat d'uns grans arbres i travessa el torrent per un indret on hi ha un petit toll.

Just a l'altra banda enllacem amb el camí que ve de la masia de la Canaleta; el seguim cap a l'esquerra.

Uns metres més endavant deixem un camí a l'esquerra; pugem lleugerament.

Més enllà, enfront, veiem el pont de les Taules per on passa la carretera que puja de Vinaròs cap a Morella.

0.06   3.26

Just en arribar al costat del pont, passem una portella i pugem cap a la dreta fins arribar a la carretera la qual seguirem cap a la dreta.

0.15   3.41

Uns cent metres abans d'arribar al quilòmetre 60 i just després de passar un pont que travessa un petit torrent, hem d'abandonar la carretera i anar per un camí cap a la dreta deixant unes naus a l'esquerra. El camí segueix pel llit del torrent aigües amunt.

0.03   3.44

Arribem en una cruïlla amb un camí transversal que ve de la masia Aguilar que veiem a la dreta. Nosaltres hem de seguir aquest camí cap a l'esquerra; a l'esquerra queda una petita nau per a bestiar i, a la dreta, una mica allunyada, una construcció circular de pedra.

Pugem per entremig de tanques; el camí es va transformant en un senderol amb alguns trams amb el sòl esmicolat. Més enllà passem a frec d'un marge.

0.05   3.49

Travessem la portella d'una tanca i planegem per la capçalera d'uns camps plens de pins. Tornem a pujar.

0.07   3.56

Arribem en un collet on travessem una altra portella. Baixem per l'altra vessant fins enllaçar amb un camí el qual seguirem cap a la dreta. A l'esquerra queda el mas del Gil.

0.06   4.02

Després d'un revolt cap a la dreta tornem a veure l'impressionant penyal de Morella. Planegem.

0.02   4.04

Arribem en un coll orientat vers Morella; ací és el lloc per a fer les fotografies. Travessem una vella tanca oberta i baixem en direcció a Morella.

0.04   4.08

En arribar prop d'uns arbres amb una petita edificació al seu extrem, hem de continuar per un senderol que passa a frec del marge que tenim davant deixant-lo a l'esquerra. Mantenim la direcció vers Morella.

Just quan passem per sota la petita edificació travessem l'última portella del dia.

El senderol, en alguns trams una mica desdibuixat, va baixant per un terreny molt pedregós.

0.06   4.14

Enllacem amb un antic camí que passa per entremig de marges. Seguim baixant.

0.02   4.16

Passem per davant de la caseta de Sant Vicent i creuem el torrent del Tin a gual. Abans de creuar el torrent podem visitar la font que hi ha a l'esquerra, sota mateix de la casa.

Pugem per l'altra banda del torrent; més enllà passem pel costat d'uns galliners i d'unes gosseres que ens queden a la dreta.

0.02   4.18

S'ens uneix un camí per l'esquerra i deixem un camí a la dreta. Uns metres més enllà desemboquem a la carretera de Vinaròs a Morella. En aquest punt finalitzem la caminada d'avui.

Per a retrobar l'autocar hem d'anar cap a la l'esquerra fins al restaurant el Caçador.

Agustí Poch

Octubre 1998

*****

VALLIBONA

Aquest municipi dels Ports és situat al vessant oriental de la comarca, a la capçalera del riu Cérvol, voltat completament de muntanyes: la serra de la Mola i la serra del Peiró de Vallibona, dins del terme de Morella, el tossal Gros (1253 m), les moles de la Clapissa i del Turmell (1281 m) i la Talaiola (948 m), al sud, i la pena de Bel (1005 m), al nord. El riu Cérvol travessa el terme de ponent a llevant, i rep els barrancs de la Font del Teis, de la Galallera i de la Teuleria, per l'esquerra.

La vila s'assenta a l'esquerra del riu Cérvol (666 m), a la seva confluència amb el barranc de la Galallera. A l'església parroquial (l'Assumpció) es conserven tres creus d'argent, gòtiques, i una veracreu del segle XVI, fetes a Morella i un relicari del segle XVIII. El 1233, després de la conquesta cristiana, fou donada a poblar per Balasc d'Alagó a fur i costum de Saragossa. Posteriorment pertangué a la Tinença de Benifassà, i més endavant, al terme de Morella. El juny de 1810 les forces antifranceses ocuparen la vila amb l'intent de bloquejar Morella; el general O'Donoju intentà, infructuosament, de recuperar-la i s'hagué de retirar d'Albocàsser. Dins del seu territori es formà el 1834 una de les primeres partides de Cabrera. Dins del terme hi ha el santuari de Sant Domènec.

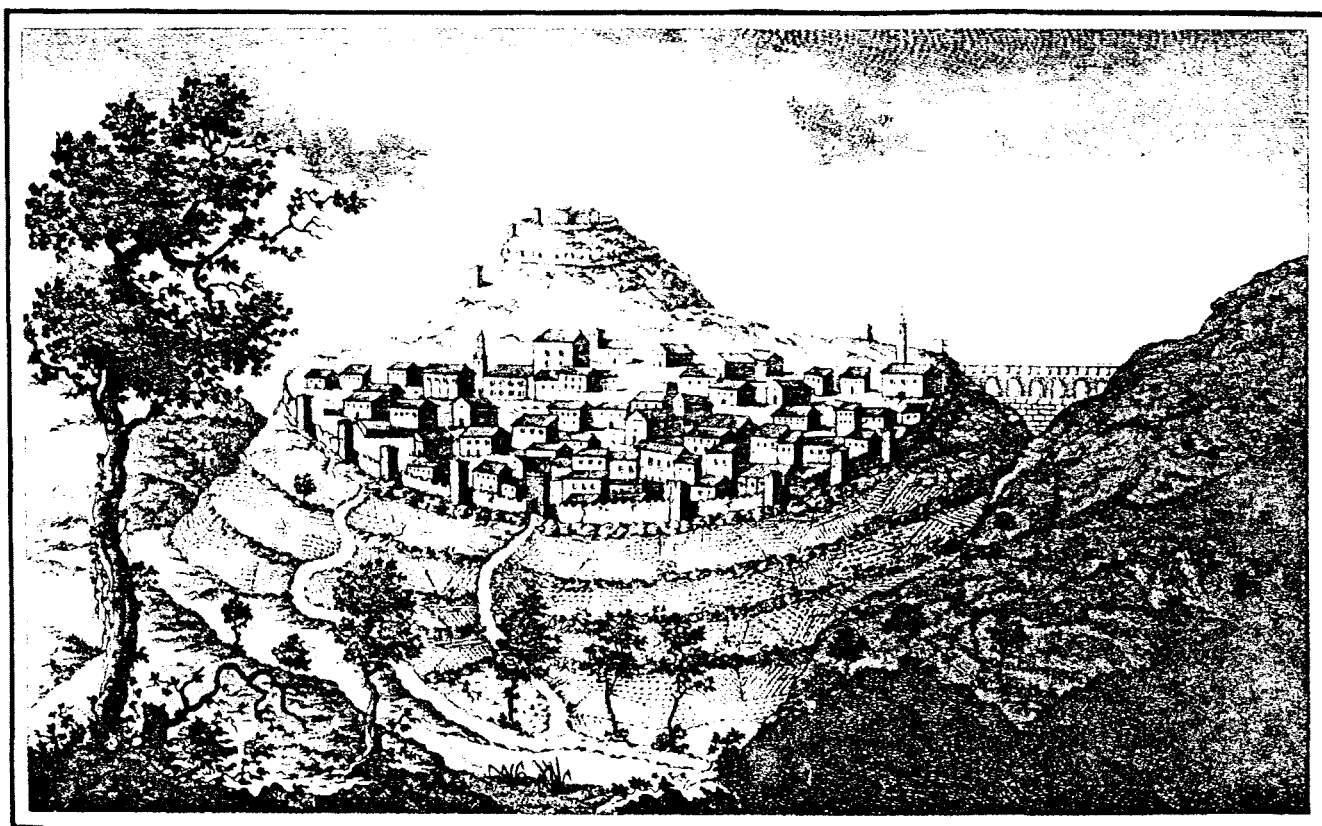
*****

MORELLA

Aquest municipi dels Ports, el més extens de la regió de Castelló, s'estén al centre del massís muntanyós dels ports de Morella a la capçalera del Bergantes o riu de Morella i del riu de Calders. Al sector oriental hi ha les capçaleres del riu Cérvol i de la rambla de Cervera; al sud s'allargassa un sector les aigües del qual van a parar a la rambla Carbonera a l'Alt Maestrat. La part meridional, la més elevada, abrupta i deshabitada, és dominada per la serra de la Llècua (1293 m) i la septentrional, per les serres de Palanques i de Xiva.

La ciutat de Morella (984 m), centre de la comarca del Ports, és al vessant meridional d'un puig (1070 m) que domina per la dreta el Bergantes, coronat per la mola i roquisser del castell de Morella. El nucli urbà, voltat de muralles, es distribueix en forma de semicercle, amb mitja dotzena de carrers que van seguint de dalt a baix el nivell horitzontal, comunicats entre ells per carrers costeruts, sovint formant escales.

Hom entra a les muralles, bastides el segle XIV per ordre de Pere III, per les portes principals de Sant Mateu i de Sant Miquel i pels portals dels Estudis, del Rei i de Forcall. Al peu del castell hi ha la plaça de Sant Francesc, amb el convent gòtic i església del mateix nom, convertit en Museu Etnològic de Morella, i l'antic convent de les agustines. Prop seu, al centre alt de la ciutat, hi ha la plaça de Benet XIII, amb l'església arxiprestal de Santa Maria, de factura gòtica, de final del segle XIII i començament del XIV, de planta basilical, que posseeix un cor excepcional, aïllat sobre quatre columnes, fet per Pere Segarra (1425) i decorat per Giuseppe Belli; hom hi puja per una escala de cargol decorada amb relleus sobre la vida del Crist, dos d'ells de l'escultor Antoni Sanxo. L'orgue, del segle XVIII, és obra de Josep Torull. Les dues portes d'entrada, els Apòstols i les Verges, són decorades amb notables escultures gòtiques.

A. T. i. anadell del

J. L. Engradoscu sculp

Vista de la Villa de Morella.

*Té Morella un castell
més gran que les estrelles,
i la lluna contra ell
té temó de fer-se estrelles.*

Entre els segles XIV i XVIII foren bastits nombrosos casals i palaus, que encara es conserven: el del cardenal Ram, el de Piquer, el casal dels Estudis, el palau del Marquès de Cruïlles, la casa Siurana, la casa Figuera, etc. La parròquia de Sant Joan, gòtica del segle XV, fou transformada el segle XIX, i la de Sant Miquel fou reedificada el 1711 i el 1729. La casa de la vila fou bastida el segle XIV i fou

reformada el XVII. Les muralles tenen un perímetre de 2500 m, i són flanquejades per 14 torres. El castell, important ja en l'època islàmica i refet fins al segle XIX, bastit en tres recintes concèntrics, ocupa tot el cim de la mola de Morella, i tingué un extraordinari valor estratègic fins que fou destruït amb motiu de les guerres carlines.

Lloc habitat en època romana, era ja una important plaça fortificada de la taifa de Tortosa, i el 1084 fou objecte d'un atac per part del Cid, i el 1114 per part d'Alfons I d'Aragó. A l'inici de la reconquesta valenciana, el 1232 fou ocupada per Balasc d'Alagó, que atorgà carta de població l'any següent; el 1249 passà definitivament als dominis de la corona catalano-aragonesa, i a partir d'aleshores augmentà la seva importància comercial, en part gràcies a l'activa minoria jueva, i es desenvolupà una notable indústria llanera, que ha subsistit parcialment. Tingué un extens terme general, que comprenia tots els municipis de l'actual comarca dels Ports, la Tinença de Benifassà i els termes de Catí i de Vilafranca, actualment de l'Alt Maestrat; aquest terme s'anà desmembrant a partir de 1691. Fou sempre vila reial, i tingué vot a corts.

Es caracteritzà per la fidelitat a la corona: Guerra de la Unió, Guerra contra Joan II i, sobretot, durant les Germanies, quan les milícies morellanes lluitaren contra els agermanats. Hi foren celebrades corts el 1411, i el juliol de 1414 hi tingué lloc la històrica entrevista de Morella, entre Ferran I de Catalunya-Aragó i el papa Benet XIII. El castell serví de presó a la mare del comte d'Urgell i al príncep Carles de Viana. Durant la Guerra de Successió fou fidel a Felip V, però els austriacistes l'ocuparen el 1710-11. Durant la Guerra del Francès fou presa pel general Habert el 1810, i els napoleònics no l'abandonaren fins el 1813. Durant el Trienni Constitucional fou ocupada pels reialistes, el 1822 i el 1823 (es perdé una gran part del tresor de l'església), i durant la Primera Guerra Carlina el general Cabrera l'ocupà, el 1838, i en féu el darrer reducte carlí, que caigué finalment el 1839, davant l'escamot del general Espartero (l'un i l'altre reberen de llurs reis el títol de comte de Morella). La persistència de partides carlines féu que el 1849 esdevingués cap de la Comandància General del Maestrat. Fou assetjada novament pels carlins el 1872, però resistí, i per això el 1878 rebé el títol de ciutat.

Al costat de la tradició llanera, es desenvolupà la ramaderia ovina, la importància de la qual reflecteix l'existència del tribunal del Lligallo, que persistí fins al segle XVIII. El 1926 la fallida de la gran fàbrica de Giner representà el fracàs de la seva industrialització.

*****

BIBLIOGRAFIA

- ## Gran Enciclopèdia Catalana.
Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona. (1ª Edició, 1969).
- ## "Serra del Turmell. Un País Valencià sovint oblidat"
Camil José i Guiu, Francesc Beato i Vicens.
Revista Muntanya. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona.
Núm. 764, agost 1989, pàg. 140-148.

